

Jékely Zoltán országai*

Századik születésnapjára készülve elképzelttem, hogy én is lehettem volna különbség szerint az a kisfiú, akit a *Gyermek a hóban* című versében megjelenít, aki még megéri az új évezredet, mikor ő nem lesz már. Akik most, harmincegy évvel temetése után, születése centenáriumán újra visszatérünk hozzá, valamennyien az a kisgyerek lehettünk volna. Ő, a balsejtelmű költő, gyermekkorától a halandóság éber tudatában élt, bár tudatlanul a korai halál jegyeit hordozta szívében. A háborzongatóan valóra vált előérzetek sorában már 1937-ben a *Budapesthez* című versében kijelölte magának apai nagyanyja sírját a Farkasréten, ahova temetik majd őt is, hogy így váltsa meg jogát új hazájához. „E földet és e várost [...] sírocskád tette második hazámmá, / Te oltottad be minekünk a dombot, [...] Izgága testünk nyugtot ott talál, / ha meghúzzák a fekete harangot.” Ami a versben jelképes vallomásnak tűnik, később, a maga idejében megvalósult. Az egyik fényképen, a Húvösvölgyben, a szikla csúcsán mint elégedett hódító áll a város fölött, itt a versben azonban egy idegen beszél, s mint ahogy „szemébe gyömöszöli a tér” a látnivalót, úgy szeretné szívébe is fogadni Budapestet. És nem elveszíteni a kedves szavakat a zajban, az ismerősöket a tömegben, az éjszakázás ördög-malmában önmagát. Amilyen magasán röpteti a képzeletét, olyan mélységből kellett odajutnia, hogy a helyzetét kifejezze. Élete mélypontján áll a magasban jelképesen is, hiszen a költő azonnal a zseninek kijáró fogadtatásban részesült. De az elvesztett Nagyenyed, Kolozsvár után nem találta meg Budapestet igazán tíz év múlva sem, azért is költözött olyan gyorsan Kolozsvárra Észak-Erdély visszatérésekor.

S ha a vers keletkezése idején erről még csak álmodni lehetett, itt kellett eljutnia a másik hazába, hisz budapestivé „nem a körutak párizs-színű fénye” tesz, hanem a „törökverők, honvédek drága vére” érlel, s nagy magyar fővárosi írók alkotása és példája vonz magához. S ki más, mint a három bevallott rokon, Reviczky, Krúdy és Ady? S az erdélyi sorsú Kuncz Aladár. S a mester Kosztolányi, kimondatlanul. Ahova a nagyenyedi Bethlen-kollégium mutatott, s amerre gyermekkori tájak csalogattak, a családi szeretet, s apja, a költő Áprily Lajos nevelt, ott van a másik haza is, végpontjával, ezzel a sírral itt a Farkasréti temetőben.

Ágh István (1938) író, költő, műfordító. A *Hitel* főmunkatársa. Összegyűjtött versei az idejű könyvhétre jelentek meg.

* Elhangzott a költő sírjánál, a Farkasréti temetőben, 2013. április 24-én.

Elsőre, a körülmények ismerete nélkül, csak a túlérzékeny művész elégiáját vesz-
szük észre, ahogy csodát művel a nyelvvel, s hatalmas víziókat vagy szelíd gyertyalán-
gok szomorú pislogását vetíti elénk. De ha megismerjük életének sorsfordító pontjait,
azonnal meg kell döbbernünk azon, hogy már mint kigyerek hazátlaná vált Trianon
miatt. 1944 végén le kellett írnia: „hideg holttestnek látom a hazámat [...] megölték az
éjjel édesanyámat [...] tegyetek mellé engem is a sírba”. De eddig elvesztette Nagyenyed-
et, s mikorra megszerette Kolozsvárt, el is hagyta, mert szüleivel Budapesten kötött
ki, ott érettségizett, az Eötvös Collegium oltalma alatt diplomázott, elhelyezkedett
a Széchényi könyvtár hírlaptárában, s annak munkatársaként utazik a visszakertült
Kolozsvárra, s átmenekül új családjával a második román uralom alól Budapestre. Így
válík az országhatárokon át, helyét már az országban sem találó vándorrá. S amilyen
hirtelen érkezik valahova, olyan hirtelen szökken tovább. Mintha csak a vízparton
a halak fölött lenne nyugta, békéje magától is.

Az annyira vágyott nagy szellemi haza ábrándja égre kelt *Az én országom* című vers
szomorú látomásában. 1944 decemberében, a Kolozsvár eleste utáni megrendülésben
jelent meg. Álomból és hatalmas éber képzeletből szőtt mű ez is, mint a jellegzetes Jé-
kely-versek. Az ő országa „Ittsemvolt-ottsemvolt birodalom, / csupa álom és csupa
furcsa lom, / amit csak egy nép emlékes szerelme / őrizhet ott az idővel perelve.”
Országa emberöltők véres könnyéből font szivárvány alatti valóságos múlt, ami ott
másnak kacat, neki szent és elkobozhatatlan. Talán épp akkor járták a házakat, s vitték,
ami érték és elmozdítható. De mit kezdhettek Vasvári Pál ónnal átlőtt szívével?

Versei élére mindig a kóbor kutyák balladáját szerkesztette, amelyet az ötszáz éves
Villon emlékének ajánlott. Ahogy az ember eleszi a szemetet az ebek elől, az már a világ
nyomora, és ez a középkori rettenetes kiszolgáltatottság örökké való, miként a részvét
is múlhatatlan. Ilyen nagy részvéttel éli meg a magyarságát, többek közt a *Kalotaszegi
elégiában*: „Ne bántsátok ti ezt az árva népet / – szóltam a nagy bivalyfelhőknek én – /
a sorsa úgysis tépi, mint a véreb.” Elénekelhetnénk a székely himnusz dallamára, de
Jékely hangja annál visszafogottabb, fájdalma önmagával igazolt hiteles érzés, ahogy
az elégia egy nép balladájává változik. S ahogy az ének megdöbbenő némasággá lesz
A marosszentimrei templomban sorai által. Mert itt kezdődik el egy nép kipusztulása az
egér és a kuvik jelenlétében, a hulló vakolatra riadó denevérrrel, a megfogyatkozott
gyülekezet hangján. Tízen vannak a gyülekezetből, tizenegyedik a pap, tizenkettedik
az Úr, s „velünk dalolnak a padló alatt, / kiket kiirtott az idő gazul”. Tudjuk, minden
megszámlálattal kevesebben s velük, utánuk a templom is üresen kongva romlik.
Igazi sorsdráma ez a költemény, tizenhat sorban a XX. századi magyar történelem.

Jékely Zoltán világtéremtők fajtájából való nagy költő! Külön teremtett országa van
álomból és valóságból, amely ugyanakkor Magyarország. Külön lakossága, népe és
népei vannak a jelenben, ugyanakkor a magyar történelemben. Prédikátorok és truba-
dúrok hangjából ötvözött a nyelve, mégis annyira mai, mint talán kétszáz év múltán
Csokonai nyelve az. A szerelem nagy álmódásain átüt a verőerek szédítő lüktetése. Itt
nincs az Idősárkánynak hatalma, mert a múlt egyben jövő is mint örökös jelen. Gyer-
meki rémlátás a sötétben és valódi szörnyei az állatoknak, koronás kígyók és vérszom-
jas kutyák, szerelmes macskák és drága, hű ebek s a kedves gyászlovak. Földrajza az,
amit bejárt Nagyenyedtől Rómáig, Párizsig a nosztalgia opálos ragyogásában. S van
temetője is, a „Nagy ravatal a farkasréti hegyhát”.